

A növénytár jelentése.

Tisztelt Közgyűlés!

Az Alma Mater falai közül kerek tíz esztendővel ezelőtt kerültem ki az Élet hömpölygő áradatába, a Tudomány szent csarnokából egyszerre a szürke, uniformizáló gyakorlati pályára lépve, Ideáljaimat azonban el nem veszítve. Nem ide tartozik nehéz küzdelmeim felsorolása, amelynek hatása alól még most sem vagyok feloldva Visszajuttatott sorsom oda, ahonnet kiléptem s most nékem — aki tizennégy évvel ezelőtt az Erd. Múzeum-Egylet növénytári osztályához gyakornoknak választattam meg (v. ö. *Értesítő* II. Term. tud. szak. XXIII. köt. II—III. füz. 1901 : 209), s aki erre a címre még máig is büszke vagyok, mert ez az első *erkölcsi* elismerés vala rám nézve — kell beszámolnom a tisztelt Közgyűlésnek a Növénytár 1914. évi állapotáról.

Jelentésemben lehetőleg csak a száraz adatok felsorolására szorítkozom, hiszen természetesen nem célja a tári jelentéseknek a phrasisokban úszkáló ömlengés.

Magam, mindössze négy hónap óta vezetem a Növénytár ügyeit, így mondanivalóm nem lehet sok, röviden jellemzem így tári munkásságunkat.

I. Személyiek. A világháború megbénította a Növénytárt is. Volt idő amikor tárunk teljes hiányában volt a munkaerőnek, t. i. amikor (1914 aug. 23—szept. 26), tárunk segédőre: PÉTERFI MÁRTON is bevonult; mert a Növénytárral kapcsolatos növényrendszertani intézet tanársegéde: TÓDOR VIKTOR mai napig is katonai szolgálatot teljesít, illetőleg a szerb harctéren megsebesülve itthon fekszik.

A munkaerőben való nagy hiány végre is arra kényszerített bennünket, hogy ideiglenesen segítség után nézzünk. E segítséget dr. GOMBA KÁROLY végzett tj. személyében kaptuk meg, a ki október hó folyamán dolgozott szorgalmasan nálunk, de a ki rövid ittléte után, hazamenni kényszerült.

Itt kell megemlítenem, hogy intézetünk könyvtári szobáját BINDER LAURA nyug. felsőbb leányiskolai tanárnő szept. hótól kezdve nagy buzgalommal látogatja s használja könyveinket. Bár minél több követője akadna!

A csatatér mi tőlünk is elragadott egy kedves életet: SZABÓ ÁRPÁD a nagyenyedi ref. Kún-kollegium tanára tartalékos hadnagya, életének 30., tanári szolgálatának 7. évében az *Uzsok* melletti csatában elesett . . . A becsület mezején hősi halált halt tanár az

1905—9. tanév folyamán megbízott tanársegédként működött s mint ilyen az örökemlékezetű BORBÁS haláláig (1905 júl. 15.) volt alkalmazva a növényrendszertani intézetben.

A Halál más oldalról is rendünkbe vágott. Elhunyt a fenkölt lelki, festő-csetjét mesteri kézzel kezelő, tárunk nemesszívű pártfogója: GRÓF BETHLEN KAROLINA okt. 2-án. Egyesületünk elhunytá felett érzett mélységes gyászt nagyérdemű és kiválóan tisztelt Elnökünk részvétiratában hűen kifejezte (I. Kvári Hírlap XV. évf. 241. szám, 1914 okt. 10., 5. old.); a Növénytár pedig múzeumában most már ereklyeként őrzi szebbnél-szebb mesterművét, növényrajzait és festményeit.

Ugyancsak október hó folyamán (27.-én) vesztettük el WALZ LAJOS botanikus kerti inspectort, a kinek tárunk igen sokat köszönhet, a kinek érdemei méltatását másutt fogom közreadni.

Az elhunytak emlékét mindvégig tisztelettel és szeretettel fogjuk szívünkbe zártan megtartani.

II. Herbarium. 1. Elhelyezése. A tavalyi jelentés során DR. PÁTER BÉLA a Növénytár ideiglenes igazgatója jelentette azt az igen nagyfontosságú tény, hogy „az Erdélyi Múzeum-Egyesület herbariumai egy helyen és együtt vannak s ezzel megszűnt a gyűjtemények széttagoltsága“ (v. ö. Az Erd. Múz.-Egy. évkönyve 1913. évre, Kolozsvár 1914: 43.) DR. PÁTER BÉLA rövid ideig tartó igazgatásának ez az egyetlen ténye is megérdemli, hogy a Növénytár mindig halálával gondoljon vissza igazgatására.

A Herbarium elhelyezésében azonban ez év folyamán változás állott be. Ugyanis:

az 1914. év őszen a nm. vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszterium a Majális-utca 28. szám alatti „Holdampf“-féle házat természetbeni lakásul a növénytani intézet igazgatójának engedte át. Az 1913. év novemberében oda költöztetett növénygyűjtemény ennél fogva az új botanikus kert egy másik épületében, az ú. n. „Davida-féle villá“-ban kapott új otthont. A „Davida-villá“-ba való átköltözés szept. hó 1—10-ig való időben teljes rendben folyt le. A villa helyiségeiben a herbariumnak majdnem teljes tömegét elhelyeztük; csupán a felragasztott s előkészített „beosztandók“-at kellett ideiglenesen egyik, ugyancsak az új botanikus kert területén fekvő nyaralóban elhelyezni. Ezek beosztása azonban az 1915. év folyamán megtörténik.

A Herbarium a „Davida-villa“ valamennyi, arra alkalmas helyiségét lefoglalja s elhelyezése a következő:

I. A földszinten		
az előszobában	1.	szekrénysorban: Clematis-Dianthus,
„	2.	„ Dianthus-Euphorbia,
„	3.	„ Euphorbia-Genista,
„	4.	„ Pedicularis-Ptychotis;
az I. sz. szobában	1.	„ Genista-Hieracium,
„	2.	„ Hieracium-Laserpitium.
„	3.	„ Lasiopogon-Melandryum,

az I. sz. szobában	4.	szekrény sorban:	Melandryum-Parnassia,
"	5.	"	Hb. Bgt.* felragasztott része;
a II. sz. szobában	1—2.	"	Hb. Bgt. ragasztandó része,
"	3.	"	Butomus-Carex,
"	4.	"	Carex-Luzula,
"	5.	"	Melica-Tulipa;
a III. sz. szobában	1.	"	Abelia-Alsine,
"	2.	"	Althaea-Arenaria,
"	3.	"	Arenaria-Brucea,
"	4.	"	Bruckenthalia-Centaurea,
"	5.	"	Centaurea-Clematis;
a IV. sz. szobában	1—5.	"	A virágtalan növények közül: Algae, Lichenes, Fungi, Bryophyta,

II. Az emeleten

az előszobában	1.	szekrény sorban:	Vinca-Xeranthemum,
"	2.	"	Herb. cecidiologicum;
az I. sz. szobában	1.	"	Pulicaria-Rosa,
"	2.	"	Rosa-Santolina,
"	3.	"	Saponaria-Silene,
"	4.	"	Silene-Thalictrum,
"	5.	"	Thalictrum-Vicia;
a II. sz. szobában	1.	"	Aceras-Bromus
"	2.	"	Pteridophyta,
"	3.	"	Gymnospermae.

A „Davida-villa“ helyiségeiben tehát a növénygyűjtemény 34 szekrény sorban összesen 75 szekrényt foglal le. A közelében levő nyaralóban elhelyezett „beosztandók“ pedig: 19 új és 6 régi szekrényt töltenek meg.

A be nem osztott exsiccatumok, melyek könyv alakúak, vagy más ok miatt nem oszthatók be, a „Davida-villa“ földszinti IV. sz. szobájában külön üveges szekrényben vannak elhelyezve.

A helyiségek a körülményekhez viszonyítva eléggé megfelelők; csak rettegve gondolunk e faépületekben könnyen keletkezhető tűz szörnyű veszedelmére...

2. *Felállítása, rendezése.* A növénygyűjtemény felállításánál a nemzetségek elrendezésében most is megtartottuk az ABC sorrendet.

Az elmúlt évben a rendezés munkája tovább folyt s a beosztottakkal megszorodott anyag rendezése és új borító ívekkel való ellátása jelenben a „C“ betűben tart.

E rendezéssel párhuzamosan folyt a Baumgarten-gyűjtemény felállítása s az eddig teljesen számozatlan Mohok megszámozása.

* = Herbarium Baumgartenianum.

A „Herbarium Baumgartenianum“-ból 6776 — igen tekintélyes számú! — lapot ragasztott fel¹ FARKAS KÁLMÁN nyug. múz. főpraeparator a nála már megszokott szigorú pontossággal, ügyszeretettel, aki teljes ambícióját viszi belé a felragasztás kemény türelmi próbájának nehéz munkájába. E felragasztott anyagot is ABC-be rendezve tartjuk, hogy alkalomadtán való kereséskor bármit is azonnal megtalálhassunk.

Másfajta növények felragasztását különben állandóan és nagy szorgalommal végzi intézetünk napidíjasa: ÖZV. BOGA JÓZSEFNÉ is.

A Mohók rendezésében, és számozásában is megtörtént az első lépés. Év végéig, a szintén ABC-sorba rendezett anyag *Hypnum*-genus-áig: 764 példányt számoztunk le. (A számozást ELEKES BÉLA int. szolgálja végezte kellő szorgalommal és buzgósággal).

BRITZELMAYR: *Lichenes exsiccati*-jának rendezését és jelző-czédulákkal való ellátását THURÓCZY ERZSÉBET k. a. III. éves kari hallgató kezdte meg. Az év végéig (heti 2 órán át) 3 fasciculust hozott rendbe. Ugyanezen, az Almanach-ban hirdetett collegium keretében még a következő kari hallgató urak tanulmányozták és rendezték — THURÓCZY k. a. ügybuzgalmához hasonló szorgalommal:

GROSS HUGÓ V. é. tj. a	gyűjtemény	<i>Lycopodium</i> -ait,
MÖCKL KONRÁD IV. év. tj.	„	<i>Eriophorum</i> -, <i>Asplenium</i> -ait,
TÓKOS ELEMÉR IV. év. tj.	„	<i>Equisetum</i> ait,
TÖRÖK ZOLTÁN III. év. tj.	„	<i>Gymnospermá</i> -it.

3. A múzeumi herbarium állománya. A felragasztott, leszámozott lapok összege, szóval a mostani álladék következő:

1. Beosztott, beosztás alatt álló és beosztandó Virágos és Edényes virágtalan	140,067 lap
2. Felragasztott, de még le nem számozott ú. n. „wieninövény“	3,933 „
3. Felragasztott, de még le nem számozott egyéb (cseréből származó, exsiccatum stb.) növény	2,132 „
4. Számozott Virágtalanok (Algae, Lichenes, Fungi)	28,378 „

¹ Ugyanis nem szabad feledniünk, hogy e nagyértékű gyűjtemény bár sok utánjárással „az ügyet szeretettel s lelkes hazafisággal felkaroló férfiak segítségével“ juthatott csak (1900-ban!) Kolozsvárra — miként RICHTER professor annak idején jelezte volt jelentésében (Értesítő XXIII. köt. Term. tud. szak II—III. füz. 1901: 203) — mégis a DR. PÁTER BÉLA ideiglenes Igazgató-sága alatt, 1913-ban, majd nem másfél év tíz év tiz év múlva került csak a sor a *Hb. Baumgartenianum* ősdí-szagú lapok burkolta növényei felragasztására, aki erre a célra igen nagy tömegű, megfelelő jó papiros-anyagot szerzett volt be (v. ö. Erd. Múz.-Egyes. évk. 1913. évre, Kvár, 1914: 43). Ilyenformán eleinte a botanikus kert új üvegháza egyik kis szobájába dugott eme gyűjtemény felől igazában csak most hárult el az Enyészet veszedelme, s ami fő: mindez megtörténhetett Maecenas (v. ö. Dr. RICHTER A. in A kolozsvári m. F. J. tud.-egyetem növénytani intézete és botanikus kertje. Kolozsvár 1905: 260) nélkül is!

5. Leszámozott moha (számozásuk most is folyik, jelenben a <i>Hypnum</i> -nemzetség van számozás alatt) --- ---	7,641 „
6. <i>Baumgarten-herbarium</i> eddig felragasztott és leszámozott anyaga --- ---	6,776 „

Összesen tehát: --- --- 188,927 lap,

illetőleg példány a herbarium eddig számozott anyaga (Lassacsán tehát megérjük, hogy pontosan: számszerint fogjuk tudni a herbarium terjedelmét).

4. *Gyapodás*. A mult év folyamán következő exsiccatumokat vásároltuk meg:

E. BAUER: Musci europaei exsiccati, Serie 20.

DR. DEGEN Á.: Magyar Sásfélék, Szittyófélék etc. I—III. fasc.

DR. A. V. HAYEK: Centaureae exsiccatae criticae. Fasc. II. 1914. Herbarium cecidiologicum. Sammlung von Zooecidien, begründet von HIERONYMUS, u. PAX, fortgesetzt von DITTRICH u. PAX Lief. 22. Nr. 576—600. Breslau, 1914.

H. HOFMANN: Plantae criticae Saxoniae. Fasc. XV. (1913)—XVII. (1914).

W. KRIEGER: Fungi Saxonici exsiccati. Die Pilze Sachsens. Fasc. 46 (Nr. 2251—2300). 1914.

J. MIKUTOWICZ: Bryotheca baltica. Sammlung ostbaltischer Moose Halbcnt. 11—14, und kostenlose Nachträge zu den Halbcnt 1—10. (1914).

E. PRAGER: Sammlung europ. Harpidium- u. Calliergon-Formen Lief. 3, Nr. 101—123.

V. SCHIFFNER: Hepaticae europaeae exsiccatae Serie 11—13 (Nr. 501—650) 1914.

5. *Herbariumi használat*. A) Kikölcsönzés. Gyűjteményünkől az elmúlt év folyamán nem vett ki anyagot tanulmányozásra senki sem.

Nyilvántartási könyvünk alapján még régebb óta 4 belföldi, 3 külföldi szakférfiúnál: 941 lapszámban s egy nemzetség összes lapja van tanulmányozásra kiadva.

B) Idegen herbariumból való kölcsönzés. PÉTERFI M. részére a Magyar Nemzeti Múzeum herbariumából: *Sphagna* indeterminata.

III. **Botanikus múzeum**. A botanikus múzeum nem gyapodott megemlíteni való obiectumokkal, csak kisebb apróságokkal.

Valójában azonban, igen.

Ugyanis az intézet átvételénél előkerült muzeális obiectumok igen tekintélyes számát már most azért nem vehetem és részletezhetem, mivel nem tudom, a további átvételek során nem akad-e még ilyenekre. Ezeket részletezni csak a jövő évi jelentésben fogom.

A botanikus múzeum-ot az elmúlt év folyamán 134 látogató kereste fel, ezenkívül:

a *medgyesi* elemi iskola 30 növendéke az igazgató és két tanerő ;

a *kolozsvári* áll. felsőbb leányiskola 5. osztályának 12 tanulója 2 tanára vezetése mellett ;

a *kolozsvári* áll. elemi népiskolai tanítóképző-intézet tanítói továbbképző tanfolyamának 14 hallgatója 1 vezető tanárral.

IV. Gyűjtő kirándulások. Gyűjteményeink gyarapítása céljából az intézet személyzete a következő helyekre rendezett gyűjtő-excursiókat :

Az 1914. évi kirándulások jegyzéke :

1. Márczius 11. Túri-hasadék
2. Április 2. Szénafű
3. " 16. Bükk
4. " 17. Monostori kőbányák környéke
5. " 20. Bükk.
6. " 22—28. Orsova vidéke és az Al-Duna környéke
(WALZ inspector utolsó kirándulása)
7. " 25. Bükk
8. Junius 5—7. Magyarvalkói lápok
9. Julius 3. Szénafű
10. " 5. Szénafű
11. " 10—24. Dalmátia
12. " 22—30. Öcsém, Nagybagmász, Tusnád, Szt.-Annató, Büdös, Bálványos, Bükszád
13. " 24. Szénafű
14. " 26. Szénafű
15. Augusztus 15. Sztána
16. " 12—22. Fogarasi havasok
17. " 19—29. Retyezát—Páring-havasok
18. Október 16. Túri-hasadék
19. November 3. Házsongárd
20. " 5. Házsongárd
21. " 6. Szt.-Györgyhegy Kolozsvár mellett
22. " 8. Szelicsei-tavak
23. " 13. Bükk
24. " 15. Monostori erdő
25. " 20. Házsongárd, Algyógy
26. " 21. Algyógy vidéke (Hunyad vm.)

V. Ajándékozók. Tárunk gyűjteményeit használható obiectumokkal következők gyarapították ajándékaikkal :

1. *Piliskeresztesi* erdőgondnokság : 3 veresfenyő tönk.
2. *Kolozsvári Egyetemi Gyógyszertani intézet* : *Areca* dió és *Faba calabarica* (*Physostigma venenosum*).
3. M. kir. Erdőgondnokság *Szekszárd* : *Ruscus aculeatus* példányok.
4. M. kir. közalapítványi erdővédnökség *Németkér* ; nyárfa törzsek.

5. A *Temestligeti* kir. közalapítványi erdőgondnokság — Nagykövérés — küldött szintén két izben használható anyagot.

6. *Bihari Gyula* végzett tj., volt hallgatónk, a déli harctér nehéz fáradalmi közepette is gondolt ránk s küldött már két izben I—I kis moha-collectiót.

Hálás köszönetünk illesse őket!

VI. Javadalom. A Növénytár I. „Házi átalánya“, a) dologi kiadása: 1400 K-t, b) személyi kiadása; 1500 K-t, s az II. „Államsegély“ 5000 K-t, összes javadalmunk tehát: 7900 K-t tett ki.

*

A Növénytár életében legsúlyosabban érezteti nyomását hatását igen gazdag anyagának a meg nem felelő helyeken való elraktározása. Ezek a kulturális kincsek ha csak eldugottan, hozzá nem férhető módon volnának elraktározva — volna a legkisebb baj. Azonban a régi színház rozszant épületében, a „*Davidavillá*“-ban — de sőt a központi épületben is rossz menedéket talált anyagunk — miként az, az előbbi évek tári jelentéseiből [Dr. Richter A. nyug. professor II. jelentésétől (1900-tól)] kezdve mindvégig a XIV-en át] is közismeretes — a legtűzveszedelmesebb helyeken vannak felhalmozva. E helyeken — különösen a régi színházban — szinte emberileg lehetetlen anyagunknak még csak nagyjában való tisztántartása is.

Pedig eme igen értékes, ezer és ezer muzeális obiectumnak — amelyek mindig beszélő bizonyítékaik lesznek Dr. Richter A. nyug. professor, volt tári igazgató, kítűnő múzeum-szervező talentumának — elrejtése s a Köz elöl való elzárása — részünkről, hogy már erős kifejezéssel éljek: lelkiismeretlenség.

Lelkiismeret-furdalásunk eme rugóit a Jövő elfogja-e oszlatni, vagy sem — ki tudna most erre feleletet adni? . . .

*

El nem múlászthatom, hogy hálás köszönetet ne mondjak a Növénytár összes, s külön minden egyes tagjának a kifejtett buzgalomért, ügyszeretetért, odaadó munkáért. Meg vagyok róla győződve, hogy erre a Jövő során is épp úgy ráfognak szolgálni.

Kérem a tisztelt Közgyűlést, hogy jelentésemet tudásul venni méltóztassék.

Kolozsvár, 1914 januárius-hó 19.-én

Győrffy István
a Növénytár igazgatója.